

MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.8.2.16>

CECHY REGULACJI NORMATYWNYCH I PRAWNYCH INTERAKCJI PAŃSTWA I BIZNESU W KONTEKŚCIE UKRAIŃSKIEGO DOŚWIADCZENIA ADMINISTRACYJNEGO

Evelina Ovcharuk

*aspirantka Katedry Parlamentaryzmu Dydaktyczno-Naukowego Instytutu Administracji Publicznej i Służby
Państwowej Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Tarasa Szewczenki (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0003-0168-438X

Evelina.Ovcharuk@ua.eu.com

Adnotacja. Badanie ma na celu identyfikację cech procesu regulacji normatywnych i prawnych interakcji państwa i biznesu na Ukrainie. Na podstawie analizy ram regulacyjnych i prawnych, – Ustaw Ukrainy, Kodeksów Ukrainy, Dekretów Prezydenta Ukrainy, Uchwał i Rozporządzeń Gabinetu Ministrów Ukrainy, wyróżniono sześć powiązanych ze sobą etapów. W pierwszym etapie (1991–2003) nastąpiło ukształtowanie koncepcyjnych podstaw polityki państwa w zakresie wspierania przedsiębiorczości; w drugim etapie (2004–2009) nastąpiło wprowadzenie europejskich podejść i zasad nadzoru rządowego oraz podmiotów gospodarczych; w trzecim etapie (2010–2014 r.) nastąpił rozwój współpracy państwa i prywatnego biznesu opartego na partnerstwie; czwarty etap (2015–2019) charakteryzuje się harmonizacją przepisów prawa Ukrainy z prawem Unii Europejskiej; okres od 2020 r. – do chwili obecnej jest zdefiniowany jako piąty etap, który charakteryzuje się wsparciem projektów inwestycyjnych w celu przyciągnięcia inwestycji wewnętrznych i zewnętrznych na Ukrainę.

Słowa kluczowe: współdziałanie państwa i biznesu, przedsiębiorczość, ramy prawne, prawo, administracja publiczna, władze publiczne, polityka regulacyjna.

FEATURES OF LEGAL AND REGULATORY FRAMEWORK OF GOVERNMENT-BUSINESS COLLABORATION IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN MANAGEMENT EXPERIENCE

Evelina Ovcharuk

*Postgraduate Student at the Department of Parliamentarianism of the Educational and Scientific Institute
of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0003-0168-438X

Evelina.Ovcharuk@ua.eu.com

Abstract. The research is dedicated to determining the process of the regulatory framework collaboration between the government and business in Ukraine. Based on the analysis of the legal framework, such as Laws of Ukraine, Codes of Ukraine, Presidential Decrees, Resolutions and Orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, we have identified six interrelated stages. The first stage (1991–2003) were introduced conceptual fundamentals of the state policy; during the second stage (2004–2009) the European principles of state oversight of business entities were introduced; the features of the third stage (2010–2014) were development of government-private business relations; the fourth stage (2015–2019) was characterized by the harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the European Union; the time horizon starting from 2020 and up to now is defined as the fifth stage. The main objective of which is supporting investment projects to establish a favourable framework for the significant investments to Ukraine.

Key words: government-business relations, businesses, legal and regulatory framework, legislation, public administration, state authorities, regulatory policy.

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ДОСВІДУ

Евеліна Овчарук

*аспірантка кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту публічного управління та
державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0003-0168-438X

Evelina.Ovcharuk@ua.eu.com

Анотація. Дослідження присвячене виявленню особливостей процесу нормативно-правового регулювання взаємодії держави та бізнесу в Україні. На основі аналізу нормативно-правової бази – законів України, кодексів України, указів Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України – виокремлено шість взаємопов'язаних етапів. На першому етапі (1991–2003 рр.) відбулося формування концептуальних засад державної політики з підтримки підприємництва; на другому етапі (2004–2009 рр.) відбулося запровадження європейських підходів та принципів державного нагляду та над суб'єктами господарювання; особливістю третього етапу (2010–2014 рр.) стала розбудова співробітництва держави та приватного бізнесу на засадах партнерства; четвертий етап (2015–2019 рр.) характеризується гармонізацією положень законодавства України із законодавством Європейського Союзу; період з 2020 р. по теперішній час визначено як п'ятий етап, що характеризується підтримкою інвестиційних проєктів для залучення в Україну внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Ключові слова: взаємодія держави та бізнесу, підприємництво, нормативно-правова база, законодавство, державне управління, державні органи влади, регуляторна політика.

Вступ. Питання взаємовідносин державних органів влади та бізнесу є ключовими для розвитку сучасної правової демократичної держави. Успішна взаємодія держави та бізнесу є найважливішим чинником сталого розвитку країни, невід'ємною умовою забезпечення високих стандартів життя суспільства, вирішення його економічних та соціальних проблем. Істотну роль у цих процесах відіграє держава, інституції якої здійснюють управлінську та регуляторну діяльність у різних галузях економіки, податковій та інвестиційній політиці, а також у сфері правових відносин. Втім найбільш мобільним сегментом суспільства є підприємницькі структури, які є важливою складовою частиною як ринкової економіки, так і усієї економічної системи держави. Бізнес зосереджує значні фінансові та матеріальні ресурси, управлінський та кадровий потенціал, розвиває інноваційні організаційно-управлінські технології. З огляду на це держава здійснює регуляторні повноваження та вибудовує різні шляхи комунікації з бізнесом. Нормативно-правове регулювання виступає одним із головних механізмів у цьому процесі. З позиції українського досвіду управління в умовах структурної перебудови економіки, аналіз формування нормативно-правових засад взаємодії держави та бізнесу дозволяє визначити особливості та основні етапи цього процесу, сприяє розумінню подальших перспектив пошуку цивілізованих моделей діалогу між державою та бізнесом.

Світовою науковою думкою накопичено значний обсяг досліджень, пов'язаних з аналізом проблем державно-правового регулювання у сфері підприємництва в країнах із різним рівнем розвитку економіки. Так, у класичній роботі американського економіста М. Фрідмана «Капіталізм і свобода» (Фрідман, 2017) роль держави в суспільстві, що сповідує свободу та спирається в організації економічної діяльності переважно на ринок, полягає в тому, щоб робити те, чого ринок не спроможний зробити сам для себе, а саме: визначати правила гри, виносити щодо них третейські ухвали та забезпечувати їх виконання. Дослідник наголошує на тому, що держава має реалізовувати свої зобов'язання за допомогою приватних інститутів через ринкові та правові механізми (Фрідман, 2017: 196).

На зростання ролі держави в житті розвинутих країн вказує провідний американський економіст, соціолог М. Олсон у роботі «Піднесення та занепад держав. Економічний розвиток, стагфляція та соціальний застій» (Олсон, 2002). На думку вченого, саме демографічні зрушення стали чинниками посилення соціальної політики держави, а технологічні розробки змусили державу збільшити інвестиції у сферу освіти та науки, патентної діяльності тощо. На основі власної економічної теорії М. Олсон робить важливі висновки для політики держави, зокрема економічної та бюджетної, а саме: краща макроекономічна політика – це гарна мікроекономічна політика. Отже, не існує ніякої заміни відкритому, конкурентному середовищу. Разом із тим найважливіший вплив на економічний розвиток держави справляють лобістські організації та коаліції, які переслідують власні інтереси та розширюють свій вплив ефективніше, ніж інші групи та співтовариства (Олсон, 2002: 257).

Американський політолог Г. Уілсон в роботі «Business and Politics (A Comparative Introduction)» (Wilson, 2004), характеризуючи відносини державної влади та бізнесу, зауважує, що бізнес використовує свої широкі ресурси, як це роблять усі групи інтересів із метою створення сприятливого іміджу в очах суспільства за допомогою реклами, а також розумного розподілу дотаційних коштів (видача стипендій, грантів тощо). Крім того, бізнес має високий рівень влади та впливу на державу, що є продовженням його структурного становища в суспільстві. Фінансування виборчих кампаній, а також структурна влада є тими перевагами, які дадуть змогу бізнесу бути впливовою групою інтересів (Wilson, 2004: 86).

У праці американського економіста Ч. Ліндблома «Політика та ринки. Політико-економічні системи світу» (Ліндблом, 2005) порушено питання про роль бізнесу в структурі суспільства. Вчений вказує на визнання явно більшої політичної ваги бізнесу порівняно з більшістю інших груп інтересів. Втім автор доводить, що хоч бізнес і витрачає значні суми на політику лобювання, пожертвування, фінансування політичних фондів, партій тощо, він не може покладатися на своє привілейоване становище і не почуває себе впевнено настільки, щоб ігнорувати практичну політику держави.

Представник неінституціональної школи Р. Коуз у праці «Фірма, ринок та право» (Коуз, 2007), започаткувавши теорію трансакційних витрат, акцентував на питаннях державного втручання в середовище бізнесу. Дослідник вивчав проблему права власності як важливої передумови ефективного функціонування всієї

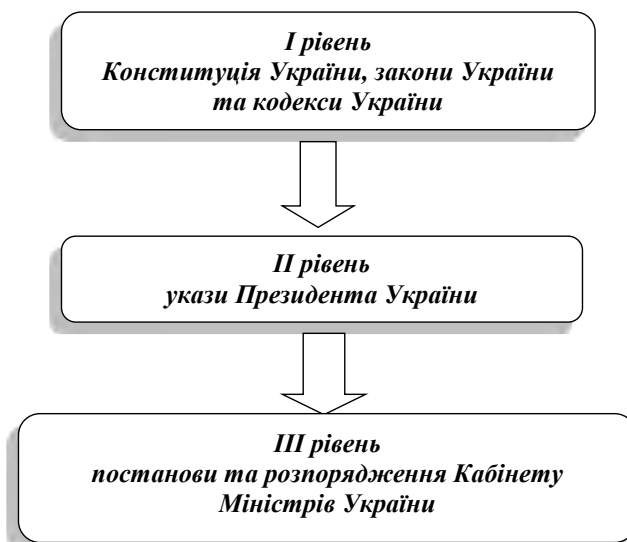
ринкової економіки. На думку вченого, ринки потребують закріплення правових норм, які б визначали права та обов'язки тих, хто здійснює трансакції. Тому діяльність на цих ринках залежить від правової системи держави (Коуз, 2007: 15). Відстоюючи ідеї оптимального поєднання «свідомого контролю» та ринкового регулювання економіки, Р. Кроуз доводив, що ринок поребує допомоги з боку держави щодо створення умов, передусім правових. Виходячи з поглядів Р. Кроуза, інституційне рішення будь-якої проблеми завжди багатоваріантне й тому не має потреби кожного разу закликати до розширення участі держави в економіці, тоді як більш ефективними можуть бути заходи щодо заохочення до конкуренції, зміни правових процедур, скасування адміністративних регламентацій або організації нового ринку (Коуз, 2007: 163).

Отже, аналіз світової наукової літератури доводить, що дослідниками сформульовано різні теоретичні підходи щодо розуміння природи взаємовідносин держави та бізнесу в різних типах економічних та суспільно-політичних систем. Разом із тим правовий аспект цієї проблеми потребує її подальшого вивчення, зокрема в трансформаційних політико-управлінських умовах українського суспільства.

Мета дослідження – виявити особливості процесу нормативно-правового регулювання взаємодії держави та бізнесу на основі аналізу українського досвіду у сфері управління.

Основна частина. З огляду на зазначену мету дослідження вирішуються такі завдання: виокремити етапи формування українського законодавства у сфері підприємництва як механізму регулювання взаємодії держави та бізнесу; обґрунтувати критерій, на основі якого здійснена запропонована періодизація; охарактеризувати особливості кожного з етапів нормативно-правового регулювання взаємодії держави та бізнесу в Україні від перших років незалежності до сучасності.

На основі системного методу, оцінюючи значущість регуляторного впливу законодавчих та нормативно-правових актів, прийнятих у сфері підприємництва, на процес взаємодії органів державної влади та бізнесу можна систематизувати їх за відповідними рівнями, розподіл яких наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Законодавча база регуляторної політики держави у сфері підприємництва

Джерело: сформовано автором

Законодавство України у сфері підприємництва як цілісна система за узгодженістю та повнотою нормативно-правового регулювання становить основу для зростання масштабів та ефективності функціонування бізнес-середовища у країні, сприяє покращенню стану її підприємницького та інвестиційного клімату. Створення стабільного та ефективного законодавства передбачає узгодженість розрізнених законодавчих актів, що визначають правові, економічні та організаційні засади функціонування різних форм підприємництва. Із залученням методу комплексного аналізу, а також на основі критерію повноти законодавчого врегулювання взаємодії органів державної влади та бізнесу стає можливим виокремлення основних етапів цього процесу та виявлення його особливостей.

Із проголошенням незалежності України та появою суб'єктів малого підприємництва в країні почали формуватися економічні умови, за яких встановлювалися нові механізми та форми взаємодії між державою та представниками бізнес-середовища. Ці процеси зумовили появу відповідної законодавчої бази, на основі якої розвиток підприємницької діяльності став цілком правомірним, а процес взаємодії держави та бізнесу набув системного характеру. Свідченням цього стало прийняття у 1991 р. Законів України № 785-ХІІ «Про підприємництво» та № 887-ХІІ «Про підприємства в Україні». Тим самим було започатковано перший етап становлення правових відносин між державою та суб'єктами підприємництва. Зазначеними законами встановлювалися межі державного регулювання та державної підтримки підприємництва, визначалися економічні умови для фізичних та юридичних суб'єктів господарювання.

Важливими для розвитку підприємництва в перші роки української незалежності стали прийняті у 1991 р. закони України № 1561-ХІІ «Про інвестиційну діяльність» (Закон України, 1991) та № 1540-ХІІ «Про захист іноземних інвестицій на Україні» (Закон України, 1991). Цими законодавчими актами було створено необхідні правові умови для розвитку інвестиційних процесів, забезпечено захист інвестицій, прибутків та інтересів іноземних інвесторів на території України шляхом встановленого правового режиму їхньої діяльності та забезпечення гарантій із боку держави. Загалом формування інвестиційного законодавства стало вагомим підґрунтям для регулювання правових та організаційних відносин у сфері ведення бізнесу.

Втім із 1994 р. розвиток підприємництва в Україні набув нових рис та ознаменувався скороченням кількості господарств. Підприємства продемонстрували вразливість до несприятливого зовнішнього середовища, зокрема, до обмеженості кредитних ресурсів, нестачі капіталів, інфляційного тиску та надмірного податкового тиску з боку держави. З огляду на це Кабінетом Міністрів України було прийнято низку постанов «Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва», «Програму розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 роки», метою якої було забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємного сектора ринкової економіки та головного джерела створення робочих місць. Указами Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», «Про державну підтримку малого підприємництва», прийнятих у період 1997–1998 рр., вирішувалися питання державної підтримки сфери малого підприємництва, поступово формувалися правові механізми взаємодії органів державної влади із цим важливим сектором економіки.

У 2000 р. Верховна Рада України на основі норм Указу Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» прийняла однойменний Закон України № 2063-III «Про державну підтримку малого підприємництва» (Закон України, 2000), в якому було визначено критерії зарахування підприємств до малих господарюючих суб'єктів. Підтримка державою малого підприємництва здійснювалася також на основі прийнятого Верховною Радою у 2000 р. Закону України № 2157-III «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» (Закон України, 2000). Програмою було передбачено створення належних умов для реалізації конституційного права громадян на підприємницьку діяльність, що сприяло здійсненню цілеспрямованої державної політики щодо малого підприємництва відповідно до розвитку стратегічних векторів економіки. Удосконалення законодавства розглядалося в Програмі як ефективний спосіб зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку підприємницької діяльності. Загалом прийняття Закону України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» можна оцінити як важливий крок на шляху розробки та впровадження правових механізмів взаємодії органів публічної влади та сферою малого бізнесу.

У 2003 р. Верховною Радою України було прийнято Господарський кодекс України № 436-IV (Господарський кодекс, 2003), яким було встановлено правові основи господарської діяльності для суб'єктів усіх форм власності. З прийняттям Господарського кодексу втратили чинність Закони України «Про підприємство» та «Про підприємства в Україні», а їх норми стали основою законодавчого акта. Господарським кодексом було врегульовано проблемні питання, пов'язані з розбіжностями в нормативно-правових актах, прийнятих до нього, визначено чіткі межі здійснення підприємницької діяльності суб'єктами малого та середнього бізнесу, а також встановлено правові форми участі держави у сфері підприємництва.

Одночасно з Господарським кодексом Верховною Радою України був прийнятий Цивільний кодекс України № 435-IV (Цивільний кодекс, 2003). У цих законодавчих актах було визначено організаційно-правові засади взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності та органів державної влади, засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, сформульована сутність державної підтримки підприємництва, напрями у сфері господарчої діяльності, правове регулювання яких покладається на державу, а також правові форми участі держави в цивільних відносинах.

Прийнятим у 2003 р. Законом України № 755 «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» (Закон України, 2003) було запроваджено національну систему державної реєстрації суб'єктів господарської діяльності, основою якої став Єдиний державний реєстр юридичних та фізичних осіб-підприємців. За допомогою новітніх інформаційних технологій юридичним та фізичним особам забезпечувалося проведення реєстраційних процедур, а також надання відкритого доступу до інформації про суб'єктів господарювання в режимі онлайн. Крім того, реєстр уможливив організацію інформаційного обміну між відповідними реєстрами підприємств різних країн, адже Україна у 2006 р. увійшла до Європейського бізнес-реєстру. Саме він став мережею бізнес-реєстрів національних організацій більшості європейських країн, забезпечив умови бізнесовим структурам для ведення прозорого бізнесу, налагодження контактів та зростання інвестиційної активності підприємців. Таким чином, удосконалення та спрощення дозвільних процедур стало наступним кроком на шляху формування законодавчої бази у сфері підприємництва та вироблення механізмів взаємодії між державою та бізнесом.

Таким чином, створена у 1991–2003 рр. нормативно-правова база у сфері підприємництва (таблиця 1) дозволяє охарактеризувати цей період як перший етап формування концептуальних засад державної політики з підтримки підприємництва, коли визначалися важливі принципи взаємодії держави та бізнесу в складних умовах переходу до ринкової економіки.

Другий етап (2004–2009 рр.) законодавчого оформлення процесу взаємодії держави та бізнесу розпочався введенням в дію низки нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України. Серед них – Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308 «Про затвердження методик проведення

Таблиця 1

Основні законодавчі акти у сфері підприємництва, прийняті за період 1991–2003 рр.

№ п/п	Назва	Затвердження
1	Про підприємництво	Закон України № 785-ХІІ від 26 лютого 1991 р.
2	Про підприємництва в Україні	Закон України № 887-ХІІ від 27 березня 1991 р.
3	Про інвестиційну діяльність	Закон України № 1561-ХІІ від 18 вересня 1991 р.
4	Про захист іноземних інвестицій на Україні	Закон України № 1540-ХІІ від 05 жовтня 1991 р.
5	Конституція України	Закон України № 254-к/96-ВР від 28 червня 1996 р.
6	Про концесії	Закон України № 997-ХІV від 16 липня 1999 р.
7	Про державну підтримку малого підприємництва (втратив чинність)	Закон України № 2063-ІІІ від 19 жовтня 2000 р.
8	Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні	Закон України № 2157-ІІІ від 21 грудня 2000 р.
9	Господарський кодекс України	Кодекс України № 436-ІV від 16.01.2003 р.
10	Цивільний кодекс України	Кодекс України № 435-ІV від 16 січня 2003 р.
11	Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців	Закон України № 755 від 25 травня 2003 р.
12	Про державну підтримку малого підприємництва	Указ Президента України № 456/98 від 12 травня 1998 р.
13	Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності	Указ Президента України № 817/98 від 23 липня 1998 р.
14	Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва	Указ Президента України № 727/98 від 3 липня 1997 р.
15	Про Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва	Постанова КМУ від 3 квітня 1996 р. № 404
16	Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 рр.	Постанова КМУ від 29 січня 1997 р. № 86

Джерело: сформовано автором

аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 березня 2004 р. № 152 «Про підготовку та оприлюднення щорічної інформації Кабінету Міністрів України про здійснення державної регуляторної політики органами виконавчої влади» та ін. Цими документами визначалися та уточнювалися регуляторні функції держави у сфері підприємництва, вдосконалювалися управлінські механізми взаємодії держави та бізнесу.

З метою гармонізації системи відносин між державою та бізнесом Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2806-ІV «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (Закон України, 2005). Нормами цього закону на законодавчому рівні було визначено основні принципи державної політики щодо створення дозвільної системи у сфері господарської діяльності, запроваджено єдині вимоги щодо порядку видачі документів дозвільного характеру, встановлено відповідальність посадових осіб дозвільних органів за порушення вимог законодавства у сфері господарської діяльності. Отже, з прийняттям Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» була розпочата широкомасштабна робота з реформування дозвільної системи у сфері українського підприємництва. Так, Урядом, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування було здійснено заходи як нормотворчого, так і організаційного характеру, спрямовані на впровадження норм закону.

Концептуальних змін зазнали принципи організації державного контролю за господарською діяльністю в Україні внаслідок прийняття Закону України № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (Закон України, 2007). Законом визначено організаційні й правові засади, принципи та порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, регламентовано повноваження органів державного нагляду (контролю) та їх посадових осіб, окреслено права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю). Прийняття зазначеного закону забезпечило право з боку держави на нагляд за діяльністю господарюючих суб'єктів, за дотриманням ними норм і приписів законодавства, правил та стандартів, вимог до якості виробленої продукції тощо.

Прийнятий закон став ще одним нормативно-правовим актом, який укріплював цілісну систему державного нагляду та контролю за господарською діяльністю. Вперше на законодавчому рівні були запроваджені єдині для всіх державних органів та суб'єктів господарювання засади державного нагляду (контролю) та перспективні європейські принципи його здійснення. Одним із найважливіших положень Закону є те, що

державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності має здійснюватися залежно від ступеня його ризику, тобто імовірності виникнення внаслідок діяльності суб'єкта господарювання негативних наслідків для здоров'я людей та безпеки навколишнього середовища.

Отже, другий етап (2004–2009 рр.) характеризується подальшим формуванням правових засад для налагодження взаємодії між державою та бізнесом (Таблиця 2). Це виявлялося в запровадженні в Україні європейських підходів та принципів здійснення державного нагляду та контролю над суб'єктами господарювання, створенні сприятливих умов для розвитку підприємництва, спрощенні системи отримання дозволів, зниженні тиску на бізнес із боку державних контролюючих органів.

Таблиця 2

Основні законодавчі акти у сфері підприємництва, прийняті за період 2004–2009 рр.

№ п/п	Назва законодавчого акта	Затвердження
1	Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності	Закон України № 2806-IV від 6 вересня 2005 р.
2	Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності	Закон України № 877 від 5 квітня 2007 р.
3	Про затвердження методик проведення аналізу впливу та відстеження результативності регуляторного акта	Постанова КМУ від 11 березня 2004 р. № 308
4	Про підготовку та оприлюднення щорічної інформації Кабінету Міністрів України про здійснення державної регуляторної політики органами виконавчої влади	Розпорядження КМУ від 19 березня 2004 р. № 152

Джерело: сформовано автором

З прийняттям у 2010 р. Закону України № 2404-VI «Про державно-приватне партнерство» (Закон, 2010) було розпочато третій етап (2010–2014 рр.) співробітництва держави та приватного бізнесу. Його особливість полягала в побудові взаємодії держави та бізнесу на засадах партнерства. Відповідно до ст. 1 Закону до ознак державно-приватного партнерства зараховано:

- забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера;
- довготривалість відносин (від 5 до 50 років);
- передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;
- внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством (Закон України, 2010: 2).

Правовими засадами державно-приватного партнерства в Законі визначено Конституцію України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, вказаний Закон, а також інші законодавчі акти України та міжнародні договори. Важливо зазначити, що основними формами здійснення державно-приватного партнерства стали договори про концесії, спільну діяльність, розподіл продукції тощо. При цьому визначення приватного партнера для укладення договору здійснюється виключно на конкурсних засадах, крім випадків, передбачених Законом.

Отже, прийнятий Закон забезпечив правові та організаційні умови для встановлення партнерських відносин між державою та приватним партнером, зокрема інвестором. Таким чином держава отримала змогу вступати у партнерські відносини з приватними компаніями, зокрема, задля реконструкції інфраструктурних та стратегічно важливих об'єктів, тим самим розділяти ризики та витрати, а в перспективі отримувати прибутки та дивіденди. Своєю чергою компанії як приватні партнери отримали доступ до сфер економіки, раніше доступних тільки державі. Отже, представлений законодавчий акт встановив нові можливі форми та механізми взаємодії держави та бізнесу.

У 2012 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України № 4618-VI «Про розвиток і державну підтримку малого та середнього підприємництва» (Закон України, 2012). У ньому було закладено оновлені принципи та напрями державної політики у сфері розвитку малого та середнього підприємництва. Спеціально уповноваженим органом, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, визначено центральні органи виконавчої влади, до повноважень яких належать: участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва; участь у розробленні проєктів державних програм розвитку малого та середнього підприємництва, забезпечення їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та здійснення моніторингу виконання; забезпечення рівних можливостей суб'єктів підприємництва до участі у виконанні загальнодержавних, регіональних та галузевих програм.

У Законі визначено сутність таких понять, як «суб'єкти малого підприємництва», «суб'єкти середнього підприємництва» та «суб'єкти великого підприємництва». До суб'єктів малого підприємництва зараховано фізичних осіб, які зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом

Національного банку України. До суб'єктів малого підприємництва зараховано юридичних осіб, які є суб'єктами господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. За вказаним законом, суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Важливим законодавчим кроком правового регулювання державної підтримки підприємництва стало прийняття Верховною Радою України у 2014 р. Закону України № 1555-VII «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (Закон України, 2014). Цим документом було встановлено правові засади проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги та дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері підприємництва.

Державна допомога суб'єктам господарювання, за Законом, передбачена за рахунок держави чи місцевих ресурсів та може реалізовуватися в різних формах, зокрема: через надання субсидій, грантів, дотацій, податкових пільг, відстрочення або розстрочення сплати податків, списання боргів, надання суб'єктам господарювання товарів чи послуг за цінами нижче ринкових, збільшення державної частки в статутному капіталі суб'єктів господарювання тощо.

Отже, в період 2010–2014 рр. відбувся подальший процес формування нормативно-правових засад у сфері взаємодії держави та бізнесу (Таблиця 3). Принципово важливим для цього етапу став перехід державного управління від командно-адміністративної до партнерської системи відносин із бізнесом. У цей період у законодавчому порядку було визначено нові організаційно-правові та економічні засади державної політики у сфері підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва. Разом із тим у визначений період бізнес у країні перебував під значним тиском чинного податкового законодавства та змушений був захищати свою власність в умовах відсутності ефективної роботи судової та правоохоронної систем.

Таблиця 3

Основні законодавчі акти у сфері підприємництва, прийняті за період 2010–2014 рр.

№ п/п	Назва законодавчого акту	Затвердження
1	Про державно-приватне партнерство	Закон України № 2404-VI від 1 липня 2010 р.
2	Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні	Закон України № 4618-VI від 22 березня 2012 р.
3	Про державну допомогу суб'єктам господарювання	Закон України № 1555-VII від 01 липня 2014 р.
4	Про стимулювання розвитку підприємницької діяльності в умовах світової фінансової кризи	Указ Президента України №466/2009 від 22 червня 2009 р.
5	Про підготовку та оприлюднення щорічної інформації Кабінету Міністрів України про здійснення державної регуляторної політики органами виконавчої влади	Розпорядження КМУ від 19 березня 2004 р. № 152

Джерело: сформовано автором

Упродовж четвертого етапу (2015–2019 рр.) відбувалося інтенсивне прийняття нормативно-правових актів, якими передбачалося узгодити українське законодавство в окремих сферах із законодавством Європейського Союзу. Так, прийнятий Верховною Радою України у 2015 р. Закон України № 191-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» (Закон України, 2015) передбачав зняття обмежень та спрощення порядку здійснення господарської діяльності. Також було внесено низку змін до законодавчих актів України. Зокрема, передбачалася спрощена процедура надання документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності у центрах адміністративних послуг, скасовувалася необхідність одержання деяких дозвільних документів, обмежувалися деякі повноваження органів державної влади. Прийняття вказаного закону відкривало нові можливості для покращення умов функціонування бізнес-середовища та вдосконалення способів його взаємодії з органами публічного управління.

У 2019 р. Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 155-IX «Про концесію» (Закон України, 2019). У цьому законодавчому акті передбачено низку змін до законодавства про концесії з метою створення сприятливого законодавчого середовища для інвестування, а також вдосконалення цієї важливої форми державно-приватного партнерства. Застосування механізму концесії зумовлює залучення значних приватних інвестицій для модернізації та підвищення ефективності використання інфраструктурних об'єктів – морських та річкових портів, доріг, аеропортів тощо. Крім того, прийнятим Законом вирішувалася одна з основних проблем реалізації державно-приватного партнерства (ДПП) – усунення неоднозначності та неузгодженості процедур щодо початку взаємодії між державою та приватним партнером. Натомість новим Законом України «Про концесію» було встановлено чіткі процедурні етапи реалізації концесії, а саме:

- ініціювання та прийняття рішення щодо здійснення ДПП, у тому числі концесії;
- проведення концесійного конкурсу;
- вибір концесіонера (приватного партнера).

Відповідно до ст. 1 Закону концесія визначена не просто як договір, а як форма державно-приватного партнерства, за якою держава передає інвестору право на створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення) та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг у порядку та на умовах, визначених концесійним договором. При цьому передбачається передання концесіонеру більшості операційного ризику, який охоплює ризик попиту та ризик пропозицій (Закон України, 2019: Ст. 1).

Загалом схвалений Верховною Радою України у 2019 р. Закон «Про концесію» гармонізував українське законодавство про концесію із законодавством про державно-приватне партнерство на основі залучення кращого міжнародного досвіду та відповідно до права Європейського Союзу.

Упродовж визначеного періоду з боку державних органів влади було ініційовано прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на спрощення (дерегуляції) умов ведення бізнесу. Так, Кабінетом Міністрів України були прийняті: Розпорядження від 23 серпня 2016 р. № 615-р «Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України»; Розпорядження від 24 травня 2017 р. № 504-р «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року»; Постанова від 27 березня 2019 р. № 367 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності»; укази Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020», а також від 17 жовтня 2019 р. № 761/2019 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення сприятливих умов для діяльності фізичних осіб – підприємців» та ін.

Отже, визначений четвертий етап (2015–2019 рр.) характеризується інтенсифікацією процесів налагодження ефективного діалогу між державою та бізнесом на засадах інтеграції європейського економічного та управлінського досвіду, а також гармонізації положень законодавства України із законодавством Європейського Союзу (Таблиця 4). Для цього основними напрямками законодавчих ініціатив стало створення сприятливого середовища для ведення бізнесу шляхом скорочення документів дозвільного характеру, скасування регуляторних актів, що ускладнюють ведення господарської діяльності, забезпечення надання послуг для бізнесу в електронному вигляді, а також скорочення органів державного контролю тощо.

Таблиця 4

Основні законодавчі акти у сфері підприємництва, прийняті за період 2015–2019 рр.

№ п/п	Назва законодавчого акта	Затвердження
1	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)	Закон України № 191-VIII від 12 лютого 2015 р.
2	Про концесію	Закон України № 155-IX від 3 жовтня 2019 р.
3	Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020»	Указ Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 р.
4	Про невідкладні заходи щодо забезпечення сприятливих умов для діяльності фізичних осіб – підприємців	Указ Президента України № 761/2019 від 17 жовтня 2019 р.
5	Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Кабінету Міністрів України	Розпорядження КМУ від 23 серпня 2016 р. № 615-р
6	Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року	Розпорядження КМУ від 24 травня 2017 р. № 504-р
7	Деякі питання дерегуляції господарської діяльності	Постанова КМУ від 27 березня 2019 р. № 367

Джерело: сформовано автором

П'ятий етап (2020 р. – по теперішній час) нормативно-правового регулювання взаємодії держави та бізнесу ознаменований набуттям чинності Указу Президента України від 22 грудня 2020 р. № 582/2020 «Про Раду з питань сприяння розвитку малого підприємництва» (Указ Президента, 2020). Цей нормативний акт спрямований на налагодження конструктивної взаємодії органів державної влади та суб'єктів малого підприємництва, в тому числі суб'єктів мікропідприємництва, їх громадських об'єднань у вирішенні питань сталості та розвитку підприємництва, сприяння поширенню найкращого міжнародного досвіду.

З метою покращення інвестиційного клімату в країні Верховною Радою України 17 грудня 2020 р. було прийнято Закон України № 1116-IX «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні» (Закон України, 2020). У Законі визначено організаційні, правові та фінансові засади державної підтримки інвестиційних проектів із метою створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх. Законом передбачено надання державної підтримки українським та іноземним інвесторам із загальною сумою інвестицій від 20 млн євро. У ст. 3 Закону визначено форми надання державою підтримки інвестиційних проектів, серед яких – можливість отримання

податкових пільг, забезпечення інвестиційних проєктів об'єктами суміжної інфраструктури, надання першого права землекористування земельними ділянками державної або комунальної власності для реалізації інвестиційних проєктів, закріплення гарантій інвестора через укладання прямого договору з урядом України, забезпечення за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів будівництва суміжної інфраструктури. При цьому загальний обсяг державної підтримки, відповідно до ст. 4, не має перевищувати 30% від суми інвестицій у проєкт.

На реалізацію зазначеного Закону Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова від 23 червня 2021 р. № 647 «Про затвердження Порядку взаємодії уповноваженої установи із заявниками, інвесторами із значними інвестиціями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування з питань, пов'язаних із супроводом підготовки та реалізації інвестиційних проєктів із значними інвестиціями». Крім того, на запит Уряду України за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України», у співпраці з Офісом Національної Інвестиційної Ради, Міністерством економіки України та Офісом із залучення та підтримки інвестицій UkraineInvest розроблена Національна стратегія збільшення прямих іноземних інвестицій в Україну (Національна стратегія, 2021). Метою Стратегії є підтримка малих та середніх підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому ринку України та міжнародних ринках, допомога в розбудові спрощеного та прозорого бізнес-клімату, а також надання можливостей українським компаніям скористатися перевагами міжнародної торгівлі.

Отже, період із 2020 р. по теперішній час визначено як п'ятий етап, на якому сформувалися нові вектори розвитку українського законодавства у сфері підприємництва та його регулювання органами державної влади. У продовження процесу налагодження взаємодії з бізнесом, зокрема суб'єктами малого підприємництва та мікропідприємництва, ключовим напрямом державної політики на законодавчому рівні визначено підтримку інвестиційних проєктів із метою створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх.

Висновки. Можна підсумувати, що процес нормативно-правового регулювання взаємодії державних органів влади та бізнесу розпочався з перших років розбудови незалежної української держави та пройшов розвитку кілька етапів. Кожен із них мав свої особливості, що визначалися економічними, політичними та соціальними чинниками, а також ефективністю державно-управлінської діяльності. Шляхом залучення критерію повноти законодавчого врегулювання взаємодії органів державної влади та бізнесу стало можливим виокремлення основних етапів цього процесу, а саме: 1991–2003 рр. – перший етап; 2004–2009 рр. – другий етап; 2010–2014 рр. – третій етап; 2015–2019 рр. – четвертий етап; із 2020 р. по теперішній час визначено як п'ятий етап.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 02.12.2021).
2. Коуз Р. Фирма, ринок и право / пер. с англ. Москва : Новое издательство, 2007. 224 с.
3. Линдблом Ч. Политика и рынки. Политико-экономические системы мира / пер. с англ. А.И. Петренко. Москва : Институт комплексных стратегических исследований, 2005. 447 с.
4. Національна стратегія збільшення прямих іноземних інвестицій в Україну / Кабінет Міністрів України. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/fdi-strategy> (дата звернення: 10.11.2021).
5. Олсон М. Піднесення та занепад держав. Економічний розвиток, стагнація та соціальний застій / пер с англ. Т.М. Негецька. Харків : Капавела, 2002. 304 с.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) : Закон України від 12 лютого 2015 р. № 191-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-19#Text> (дата звернення: 3.12.2021).
7. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 р. № 1555-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 11.11.2021).
8. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1555-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 02.12.2021).
9. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17 грудня 2020 р. № 1116-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> (дата звернення: 04.12.2021).
10. Про державну підтримку малого підприємництва: Закон України від 19 жовтня 2000 р. № 2063-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text> (дата звернення: 02.12.2021).
11. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 25 травня 2003 р. № 755 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 04.12.2021).
12. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 6 вересня 2005 р. № 2806-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text> (дата звернення: 9.11.2021).
13. Про захист іноземних інвестицій на Україні : Закон України від 5 жовтня 1991 р. № 1540-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text> (дата звернення: 12.11.2021).
14. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. № 1561-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 18.11.2021).
15. Про концесію : Закон України від 3 жовтня 2019 р. № 155-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> (дата звернення: 13.12.2021).
16. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні : Закон України від 21 грудня 2000 р. № 2157-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text> (дата звернення: 02.12.2021).

- 14.12.2021).
17. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 р. № 877 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> (дата звернення: 3.12.2021).
  18. Про Раду з питань сприяння розвитку малого підприємництва : Указ Президента України від 22 грудня 2020 р. № 582/2020 / Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5822020-36089> (дата звернення: 03.11.2021).
  19. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення: 09.11.2021).
  20. Фрідман М. Капіталізм і свобода / пер с англ. Н. Рогачевська. Київ : Наш формат, 2017. 215 с.
  21. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.12.2021).
  22. Wilson G.K. Business and Politics (A Comparative Introduction). PALGRAVE MACMILLAN, 2004. 174 p.

References:

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy (2003). [Economic Code of Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> [in Ukrainian].
2. Kouz R.(2007) Firma, rynek i pravo [Firm, market and law]. Moskva: Novoe izdatelstvo. [in Russian].
3. Lindblom Ch. (2005) Politika i rynki. Politiko-ekonomicheskie sistemy mira [Politics and Markets. Political and economic systems of the world]. Moskva: Institut kompleksnykh strategicheskikh issledovaniy. [in Russian].
4. Natsionalna stratehiia zbilshennia priamykh inozemnykh investytsii v Ukrainu [National strategy for increasing foreign direct investment in Ukraine]. Kabinet Ministriv Ukrainy. Retrieved from <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/fdi-strategy> [in Ukrainian].
5. Olson M. (2002) Pidnesennia ta zanepad derzhav. Ekonomichnyi rozvytok, stahfliatsiia ta sotsialnyi zastii [The rise and fall of states. Economic development, stagflation and social stagnation]. Kharkiv: Kapavela. [in Ukrainian].
6. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo sproshchennia umov vedennia biznesu (derehuliatytsiia) (2015). [About modification of some legislative acts of Ukraine concerning simplification of conditions of doing business (deregulation)]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-19#Text> [in Ukrainian].
7. Pro derzhavno-pryvatne partnerstvo (2010) [On public-private partnership Zakon Ukrainy]. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> [in Ukrainian].
8. Pro derzhavnu dopomohu subiektam hospodariuvannia (2014) [About state aid to business entities]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> [in Ukrainian].
9. Pro derzhavnu pidtryмку investytsiinykh proektiv iz znachnymy investytsiiami v Ukraini (2020) [On state support of investment projects with significant investments in Ukraine]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> [in Ukrainian].
10. Pro derzhavnu pidtryмку maloho pidpriemnytstva (2000) [About the state support of small business]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2063-14#Text> [in Ukrainian].
11. Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib ta fizychnykh osib – pidpriemstiv (2003) [About the state registration of legal entities and physical persons - businessmen]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> [in Ukrainian].
12. Pro dozvilnu systemu u sferi hospodarskoi diialnosti (2005) [About the permitting system in the sphere of economic activity]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text> [in Ukrainian].
13. Pro zakhyst inozemnykh investytsii na Ukraini (1991) [On protection of foreign investments in Ukraine]: Zakon Ukrainy Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540%D0%B0-12#Text> [in Ukrainian].
14. Pro investytsiinu diialnist (1991) [About investment activity]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> [in Ukrainian].
15. Pro konsesiiu (2019) [About the concession]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text> [in Ukrainian].
16. Pro Natsionalnu prohramu sprianniia rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini (2000) [About the National Program for Small Business Development in Ukraine]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text> [in Ukrainian].
17. Pro osnovni zasady derzhavnogo nahliadu (kontroliu) u sferi hospodarskoi diialnosti (2007) [On the basic principles of state supervision (control) in the field of economic activity]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text> [in Ukrainian].
18. Pro Radu z pytan sprianniia rozvytku maloho pidpriemnytstva (2020) [About the Council for the Promotion of Small Business Development]: Ukaz Prezydenta Ukrainy. Prezydent Ukrainy. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/5822020-36089> [in Ukrainian].
19. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtryмку maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini (2012) [On the development and state support of small and medium enterprises in Ukraine]: Zakon Ukrainy. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> [in Ukrainian].
20. Fridman M. (2017). Kapitalizm i svoboda [Capitalism and freedom]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
21. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
22. Wilson G.K. (2004) Business and Politics (A Comparative Introduction). PALGRAVE MACMILLAN.